

пространства, смеха в интерпретированной Набоковым «Алисе...» становятся составляющими, которые создают своеобразие пересозданной реальности. Реальность эта заключается в полном освобождении, в том смысле, который вкладывает К. Керенский в свое исследование о зарождении и трансформации афинской комедии, – окончательное разрушение преград, созданных здравомыслием.

Стремление понять инстанцию реальности в творчестве В. Набокова как составляющую его миропонимания порождает бесчисленные интерпретации таковой, отражая уже накопленный вселенский Опыт, обогащая тем самым Вселенский Текст о мире, утверждая и невелируя Время.

ЛИТЕРАТУРА

1. Набоков В.В. Собрание сочинений: в 5 т. / сост. С. Ильина, А. Кононова. Комментарии А. Люксембурга. – СПб.: Симпозиум, 1997. – . –
2. Т.2: Интервью телевидению БИ-БИ-СИ, 1962 г. / С. Ильин - 1997. – С.567 – 577. [672 с.]
3. Набоков В.В. Стихотворения. – Москва: Молодая гвардия, 1991. – 221 с.
4. Гарднер М. Аннотированная Алиса. // Кэрролл Л. Приключения Алисы в Стране Чудес. Сквозь зеркало и что там увидела Алиса, или Алиса в Зазеркалье – М.: Наука, 1990. – 358 с.
5. Деревянный Г. Краткий обзор некоторых переводов «Алисы...» Кэрролла». – Режим доступа к публикации : <http://h.ua/story/57871/> ХайВей
6. Набоков В.В. Лекции по зарубежной литературе / Владимир Набоков. – М.: Издательство Независимая Газета, 1998. – 512 с.
7. Кэрролл Л. Аня в Стране Чудес. Авторизованный перевод с англ. В. Набокова / Льюис Кэрролл. – М.: Сов. композитор, 1991. – 80 с.
8. Ильин И.П. Постмодернизм. Словарь терминов / Илья Ильин – М.: ИНИОН РАН (отдел литературоведения) – INTRADA, 2001. – 384 с.
9. Августин А. Исповедь / Аврелий Августин – М.: Канон + ОН «Реабилитация», 2000. – 464 с.
10. Уолтер де ла Мар Льюис Кэрролл. // Кэрролл Л. Приключения Алисы в Стране Чудес. Сквозь зеркало и что там увидела Алиса, или Алиса в Зазеркалье/ М.: Наука, 1990. – 358 с.
11. Геллерштейн С.Г. Можно ли помнить будущее?. // Кэрролл Л. Приключения Алисы в Стране Чудес. Сквозь зеркало и что там увидела Алиса, или Алиса в Зазеркалье/ М.: Наука, 1990. – 358 с.
12. Бергсон А. Творческая эволюция. Материя и память / Анри Бергсон – Мн.: Харвест, 1999. – 1408 с.

УДК 070: 621.396.71 (477.64) (091) “1980”

ІСТОРІЯ ЗАПОРІЖЖЯ В РАДІОПРОГРАМАХ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ТЕЛЕРАДІОКОМПАНІЇ 80-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ

Доценко К.О., к. філол. н., доц., Проніна Н.В., магістр

Запорізький національний університет

У статті аналізується процес відтворення історії нашого краю засобами радіомовлення на прикладі матеріалів Запорізької обласної державної телерадіокомпанії. Два різні періоди, які аналізуються в дослідженні, дають змогу побачити зміну кута зору на подачу інформації. Однак при цьому з'ясовуються і тенденції, які дозволяють говорити про схожі моменти у висвітленні подій.

Ключові слова: радіомовлення, радіопрограма, передача, ведучий, автор, історія Запоріжжя, ідеологічне забарвлення.

Доценко Е.А., Пронина Н.В. ИСТОРИЯ ЗАПОРОЖЬЯ В РАДИОПРОГРАММАХ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ТЕЛЕРАДИОКОМПАНИИ 80-Х ГОДОВ XX ВЕКА/ Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируется процесс отображения истории нашего края средствами радиовещания на примере материалов Запорожской областной государственной телерадиокомпании. Два разных

периода, которые анализируются в статье, дают возможность увидеть изменения точки зрения на подачу информации. Однако при этом выясняются и тенденции, которые позволяют говорить о похожих моментах в освещении событий.

Ключевые слова: радиовещание, радиопрограмма, передача, ведущий, автор, история Запорожья, идеологическая окраска.

Dotsenko K.O., Pronina N.V. HISTORY OF ZAPORIZHZHYA IN THE ZAPORIZHZHYA REGION STATE TV AND RADIO COMPANY'S PROGRAMS OF 80TH OF THE XX AGE/ Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article the process of reflection of history of our edge is analyzed by facilities of broadcast on the example of materials of Zaporizhzhya Region State TV and Radio Company. Two different periods, which are analyzed in the article, enable to see the changes of point of view on the serve of information. However we can see many tendencies which allow talking about alike moments at the illumination of the events turn out here.

Keywords: broadcasting, a radio program, a transfer, the leader, the author, history of Zaporizhzhya, ideological implied sense.

Статтю присвячено історії радіо 80-х рр. на Запоріжжі, зокрема проблемі висвітлення інформації на Запорізькій обласній державній телерадіокомпанії. Актуальність матеріалу полягає в тому, що до сьогодні жодного дослідження діяльності регіонального радіомовлення в Радянські часи зроблено не було. Висвітлення діяльності Запорізького радіо здійснювалось на рівні заміток та решти невеличких матеріалів у місцевій пресі, авторами яких були А. Багнюк [1], А. Бачурина [2], В.Єременко [3], Л. Кейль [4], Д. Лисий [5], В. Манжура [6-7], В. Мелешко[8], А. **Огнев [9-10]**, І. Павелько [11], Л. Платонова [12], С. Ревякін [13], В. Федина[14-20], П. Юрик[22-23] тощо. Єдине велике видання, присвячене історії радіо, – книга спогадів В.Федини «І голос той, і ті слова...» [21], надрукована 2006 року. Вона є скоріше ліричними нарисами-спогадами про роботу і друзів, відтворенням текстів кількох його авторських програм, і не претендує на науковість висвітлення. Однак при цьому є цінним матеріалом для відтворення життєво правдивих портретів тих, кого вже немає в цьому житті.

Аналіз програм 80-х років, що зберігаються в архівах, потребує вивчення для подальшого викладання в курсі «Історії української журналістики» типологічного аспекту. Завданням цієї розвідки є з'ясування найголовніших тенденцій і тематичного наповнення програм ЗОДТРК у 80-х роках ХХ століття.

Період, про який йдеться в дослідженні, можна умовно поділити на дві частини: радянські часи (1980-1985 рр.) і період перебудови (1985-1990). Як бачимо, це фактично дві епохи, це час зміни влади і, відповідно, відбувається зміна кута подачі інформації засобами масової інформації. Через те, що Запорізька обласна державна телерадіокомпанія завжди була державною установою, без додаткових джерел фінансування, то загалом можна сказати, що обласне радіо було рупором для політичної влади, голосом, яким вона говорила.

Програми соціально-комуністичного спрямування, безперечно, мали на меті політичну пропаганду. Вони зображували навколишній світ у так званому червоно-комуністичному кольорі, із повним відкиданням особистості, національного патріотизму українського народу. У всьому, про що розповідалось, робилися акценти на те, «що заповідав Володимир Ульянов-Ленін» та «керуюча й спрямовуюча держава».

На початку 80-х років переважна більшість програм дротового радіо мають соціалістично заангажоване забарвлення. У програмах багато виступів політичних діячів Радянського Союзу та представників партій інших комуністичних країн. Окремою програмою на початку 80-х років була програма «Ленінські уроки». Центральна її тема – вождь пролетаріату: В.І. Ленін, матеріали присвячені річниці від дня його народження, заповіді Володимира Леніна, уроки марксизму-ленінізму, ленінські плани побудови комунізму в Радянському Союзі тощо.

Ще одним прикладом подібної заангажованості є програма «Дні нашого життя». Наприклад, її випуск за 12.04.1980 р. присвячений темі життя звичайних людей Запорізького краю з однією-єдиною спільною рисою – усі вони мають Орден Леніна.

Початок програми, яку веде Валентина Манжура, ліричний: *«Я хочу рассказать о пяти удивительных судьбах, поделиться с вами радостью встречи с необыкновенными людьми.*

Энергетик и механик-испытатель, рабочий и колхозница, офицер отставник... у каждого своя дорога, свои печали и радости свои, не похожий на другие – мир будней и праздников. Но жизнь всех отмечена по-особому, все они награждены орденом Ленина» [12.04.1980]. Далі – цитати про Леніна, розповідь про життя людей, які стали щасливцями долі, як тоді вважалося. Однак за всім цим показово ідеологічним підтекстом ми чуємо щиро правду про звичайних людей радянської епохи, які назавжди поріднилися з нашим краєм. У програмі відбувається інтерв'ю з ними, розповідається про складні, неоднозначні біографії, вчуваються їхні відверті слова.

Орден Леніна, яким їх відзначили за особливі заслуги перед Батьківщиною, вони щиро вважають найвищою нагородою, оскільки це – реалії радянської доби. Однак, наприклад, репліка Анни

Ададурової, звичайної колгоспниці, як заявляє програма: *«У мене на долоні лежить мій партійний квиток – невеличка червона книжечка з мудрим лєнінським профілем, моє друге серце, знак моєї причетності до партії комуністів, наймогутнішої сили, яку колись знала історія»* – примушує задуматися. Вишукана українська мова без помилок, складні речення, висока патетика – чи не занадто для звичайної колгоспниці? На нашу думку, цю репліку за неї написали журналісти і дали озвучити в ефірі. І так, мабуть, відбувалось у багатьох моментах.

Ця програма вийшла до 110-річчя від дня народження Вождя, але ми бачимо все ж таки нестандартний ракурс її представлення. Це не суцільна осанна Леніну, а насамперед, розповідь про звичайних людей, яка буде цікава слухачам, отже, радіо перш за все бере до уваги смаки аудиторії. Однак патетичне закінчення, яке ми маємо наприкінці, і вся програма наскрізно просякнута ідеєю ідеологічної пропаганди, адже це було незримою настановою всім тодішнім журналістам.

Інша передача цього циклу програм (від 29.11.1980) розповідає про звичайних колгоспників, доярок, робітників, – її героями стають звичайні люди, недарма програма має назву «Дні нашого життя». Однак ідеологічний підтекст відчувається на рівні розмови:

«А тогда в старые годы старые опытные доярки Вам помогали?»

Конечно, была такая доярка, коммунист Степанова Анна Константиновна, была такая доярка, коммунист Крижановская Майя Адамовна – они свой опыт передали, а мы не растерялись – и работаем!»

Вжите двічі слово «коммунист» дає змогу відчутти колорит і загальне спрямування епохи. Адже тільки партійні представники вважалися найкращими, найдосвідченішими, і передавали свій досвід молодим (разом із ідеологією!). І так в усіх програмах, підкреслюється співпричетність людей до партії, так зване «Чуття єдиної родини», яке підсилюється і вдало підібраною музикою. Мова програми «Дні нашого життя» – подвійна. У деяких журналісти-ведучі говорять російською, у деяких – українською. Те ж саме можна сказати про гостей у студії, чи людей, у яких бралися інтерв'ю.

Програма від 31.05.1980 р. ділиться на дві частини. Перша – присвячена долі більшовика з 60-річним стажем Фрола Андрійовича Васильєва, а інша – як свідчить із першої підводки – *«ми розповімо Вам про одну звичайну і водночас незвичайну запорізьку родину. А чому ми так говоримо – ви дізнаєтесь, послухавши передачу!»* Отже, як бачимо, момент інтриги має на меті привернути увагу до програми і змусити слухачів не відходити від приймачів.

Потім із запису програми дізнаємося, що це – багатодітна родина Панченків, батьки-лікарі і п'ятеро дітей. Зворушлива розповідь про родину – захоплює, особливо показовими в цьому плані є музичні перебивки й ліричні вставки українською мовою. Ще один показово ідеологічний підтекст захований у фразі: *«Но в день, когда я была у них, пришел в их шумную квартиру и большой праздник: Анатолий Георгиевич принес ордер на новую пятикомнатную квартиру с небольшим приусадебным участком. Дети смогут и дерево посадить, и куст-другой малины, и клумбу разбить»* [31.05.1980]. У ньому – турбота про родину, хвилювання за неї держави (хоча невідомо, чи знав заздалегідь журналіст про цей ордер? Скоріше за все знав!), але водночас і підкреслення привчання дітей до природи, до праці, яка принесе свої плоди і задоволення водночас. Ліричне закінчення програми також несе в собі певні настанови. Воно вчить бути ніжними, вірними, мати загальнолюдські цінності, любити сім'ю, бути щиро закоханими в життя і вірити у найкраще:

«Як же ти стомилася, Галю-Ганнусю! Тіні під очима, голову білим снігом припорошило... А ти все така ж, як в далекі дні нашої юності – весела, лагідна, сильна, найкраща, одна...

*Дивлюсь на тебе я не надивлюся
На очі чорні й брови в формі дуг,
Для мене ти як з пісні «біле гуся»
Кохана, люба і дружина, й друг*

І нам з тобою Толю, вже за сорок, Діти виросли, ми сивіти почали... Пам'ятаєш, як Вітуська перший крок зробила, як капризувала, і ти співав їй колискову... Вона на тебе схожа, Андрій – той на мене... Як там зараз Людочка? Малеча – та спить собі спокійно, їй ще рости та рости.

А нам з тобою вже за сорок... Вже починається осінь. Але ти не сумуй.

*Із-зі хмар землі великій
Сонце щедро посміхається,
Зацвіли в саду гвоздики,
Осінь тільки починається»* [31.05.1980].

Коли в журналістів ЗОДТРК запитуєш про ступінь заангажованості й примусовий порядок виходу програм в ефір – вони заявляють, що це не зовсім так. Звичайно, були і вказівки «зверху», і

розпорядження про повідомлення певних моментів, але журналісти самі мали право знайти характери і постаті, які будуть цікавими для їхніх програм, і самі будували сценарії.

Вельми цікавим моментом, коли сидиш і переглядаєш архівні матеріали, є примітки, якими щедро усипані пожовклі аркуші. Редактор програми мав поставити свою візу на кожній сторінці, крім того їх переглядали на відповідність ідеологічним настановам і часто (також на кожній сторінці або іноді наприкінці матеріалу!) можна побачити печатку «Дозволено» і підпис з указівкою військового звання і прізвища цензора, який давав подібне резюме.

Ще одна програма вищезгаданого періоду – «На сатиричній радіохвилі». Програма складається із декількох частин, причому їх назви змінюються залежно від теми, що порушується конкретно в кожній програмі. Розглянемо структуру програми від 2 лютого 1980 року. Так, першим її розділом є «Тільки факти», у якому за допомогою репортажу розповідається про людей, які безвідповідально ставляться до своєї роботи, не роблять її вчасно, зокрема про «діяльність» безгосподарних керівників колгоспів при підготовці сільськогосподарської техніки до весняно-польових робіт. Причому в репортажі названі конкретні прізвища керівників «горе-колгоспів» та назва цих колгоспів.

«Стрибки в бік» – друга частина цієї програми, у якій диктори Василь Федина та Алла Морозова розповідають про мешканців вулиці Авраменка. Жителі вимушені стрибати через ями, що залишилися після будівництва нових будинків по цій вулиці. Обов'язковим у другому розділі є звернення журналістів державного обласного радіо до представників відповідальних комунальних служб, органів, які можуть або залагодити проблему, або дати ґрунтовний коментар і назвати винуватців, чи якимось на це відреагувати.

Третій розділ – «Нас почули, нам відповідають» показує керівників тих же колгоспів, або інших посадових осіб, чиї імена згадувалися в попередніх програмах не з кращого боку, які дають пояснення щодо своєї незадовільної роботи, або які дії вже передбачені, щоб встигнути вчасно зробити справу. Ця програма нагадує фільм «Москва сльозам не вірить», коли головна героїня стала керівником підприємства легкої промисловості і на селекторній нараді питає у свого замісника, який за минулий день не встиг виконати своєї роботи, через те, що не було транспорту: «Що було зроблено для того, щоб знайти цей транспорт?»

Остання структурна частина програми має назву «Гумористи сміються». У ній наведені гуморески запорізьких письменників і публіцистів, зокрема Анатолія Семенова [02.02.1980].

На наш погляд, мета програми типу «На сатиричній радіохвилі», у якій висвітлюється діяльність людей, які не виконували своїх посадових обов'язків, – благородна, такі методи були дієві, тому що загальний осуд стимулював до того, щоб покращити роботу та не допускати подібних випадків у майбутньому.

Гумористична програма «Хвилини сміху – запоріжцям на втіху» надає можливість від душі посміятися. Так, у її випуску від 13.09.1980 цитувалися твори одних із найкращих гумористів рідного краю – Петра Ребра, Анатолія Куртіна, Володимира Прудовського і Володимира Монастирського, а присвячена вона була темі «Навчання», мабуть зважаючи на те, що нещодавно віддзвонив перший дзвоник і школярі та студенти сіли за парти. Згадуючи шкільне навчання, говорячи про відомих людей, ведучі Василь Федина та Микола Обухов щиро смішать аудиторію, розповідаючи веселі історії.

Програма є двомовною, паралельно використовуються і російська, і українська мови. Пісні-перебивки також звучать російською, це зокрема пісня Б.Окуджави «Давайте восклицать!», Алли Пугачової «Первоклассник» та інші музичні вставки без назв. Авіата Бачуріна є автором сценарного плану цієї програми, а наприкінці йде звертання до слухачів із проханням надсилати веселі історії, які трапились із ними, з тим, щоб вони прозвучали в наступних програмах.

Ще один цикл програм – радіожурнал «Джерело», який виходив раз на місяць. Його центральною темою, як уже відчувається з назви, – є природа, навколишнє середовище і все, що з цим пов'язано. Сюжети радіожурналу торкалися таких тем, як загальні проблеми охорони природи рідного краю. Наприклад, у програмі від 13.05.1980 р. це – «Охорона природи – справа всіх і кожного», «Прийшла весна», про юних натуралістів, хлопчиків і дівчаток, які готуються зустрічати свої пернатих друзів. Часто гостями студії виступали представник природоохоронної організації області, зокрема Галина Петришева, представник мисливського господарства Запорізької області Олексій Фешотт та інші чиновники, що відповідали за стан справ у екологічній сфері.

Була в ті часи й специфічна програма, яка мала сезонний характер, вона називалася «Жнива-80: темпи, якість». Ця програма мала на меті розповідати про урожай у сезоні та про події, що відбувалися в тодішніх колгоспах. Як зазначено у підводці до випуску від 09.08.1980 – це радіофільм «Хліб завершального...» Розповідь лірична за своїм спрямуванням, про що свідчить початок:

«Переджнив'я... це коли золотом стиглого колосся, напруженим чеканням великої битви повниться земля. З дня у день все більше і більше, ніби якийсь казковий велет набирає у груди повітря, щоб кинути в

очі суперника бойовий оклик. А за ним вже вишикувалася готова до битви величезна армія – комбайни, трактори, візки, автомашини...» [09.08.1980]

Далі – розповідь про працівників колгоспів, їхніх начальників та звичайних людей, що беруть участь у «битві за врожай». Чітко визначеною «червоною стрічкою» проходить думка про те, що збори врожаю – це гідна підготовка до чергового з'їзду КПРС, про що розповідає ідеолог – комбайнер Анатолій Чоп. Отже, знову головне – це пропаганда комуністичного способу життя і мислення.

Окремий подив викликає час виходу передачі до ефіру – це 5.15 ранку, хоча з іншого боку, це можна пояснити тим, що колгоспники прокидаються дуже рано, і якраз ця програма спрямована на покращення їхнього настрою і певне «зомбування» їх ідеологічними настановами.

Програма «Родной край» присвячена безпосереднім розповідям про події рідного міста та області. Зокрема програма від 26.03.1980 року ставить на меті розповісти про подвиги жінок під час Другої світової війни. У полі зору журналіста – запоріжанки та жителі області, які в складні для суспільства часи все своє життя поклали на олтар Вітчизни:

«Женица в серой шинели. Сколько таких строк посвящено ей, женица-летчица женица-снайперу, разведчица, женица-медику. Подвиг военных медиков на поле боя был приравнен к ратному подвигу солдат и офицеров Красной армии.»

Спасая раненых, нередко скромные труженицы передовой отдавали самое дорогое – жизнь» – так лірично й пафосно починається програма. Далі – імена і розповіді про подвиги героїв (вірніше – героїнь Радянського Союзу):

- Валерії Гнаровської, санінструктора, якій було присвоєно звання героя Радянського Союзу (посмертно), адже понад 300 осіб солдатів і офіцерів винесла вона на собі з поля бою і в останньому бою, рятуючи ранених, обв'язала себе гранатами й кинулась під німецький танк;
- Машеньки Щербаченко, що також отримала це найпочесніше на ті часи звання, врятувавши понад 120 людей;
- Людмили Кравець, яка також була прикладом мужності і нескореності, вижила після важкого поранення й знову повернулася на фронт. Відчутний у програмі й ідеологічний підтекст: *«Коммунисты оказали ей высокое доверие. Она возглавила партийную организацию роты»;*
- Євдокії Носаль («Однополчане называли ее «владычицей неба»), яка була в перших рядах трьох жіночих авіаційних полків під командуванням легендарної Марини Раскової;
- Віри Белік, бомбардувальниці;
- Жені Рудневої, штурмана гвардійського авіаційного полку;
- Марії Доліної, розвідниці.

Усі вони загинули, рятуючи рідну землю, і посмертні зірки Героїв завжди нагадуватимуть про те, що під час великих випробувань не тільки чоловіки, але й жінки (і діти) готові захищати рідний край від загарбників. Отже, їхня історія – це історія нашого краю, сторінки слави й вдячності.

«Спутник здоров'я» – щомісячна радіопрограма, що ставить за мету допомогти покращити здоров'я людей. Гостями студії є поважні лікарі. Так, у програмі від 19.03.1980 р. це професори, заслужені лікарі України, акушери лікарень і пологових будинків Запоріжжя і Запорізької області, голова запорізького обкому товариства Червоного Хреста – Геннадій Коробчиць тощо. Вони дають кваліфіковані поради, роз'яснення, наводять історичні дані про стан охорони здоров'я у довоєнні та повоєнні часи. Журналісти ЗОДТРК пропонують власні матеріали про сучасний стан охорони здоров'я в країні, сюжети про медичне забезпечення весняно-польових робіт.

Програма виходить двома мовами, українською власні матеріали кореспондентів дротового радіо і російською – коментарі гостей студії.

Велика кількість різноманітних радіопередач мала на меті виховання покоління радянських людей на принципах і постулатах марксизму-ленінізму, однак за своїм спрямуванням давала змогу бути обізнаними в усіх сферах життєдіяльності, і однією з найголовніших тем було, так зване створення історії Запоріжжя в обличчях, подіях і датах.

Розмови із звичайними людьми, які творять історію рідного краю, в усі часи мало на меті розкрити біографію, показати її місце в історії, відзначити її унікальні особливості, розповісти про духовний світ, уподобання, бажання і потаємні думки. Адже слухачі хочуть насамперед чути відверту розмову про те, що їм болить, самі бути співучасниками програм, відчувати свою співпричетність до рідної землі, відповідальність за її майбутнє.

Історію Запоріжжя і конкретно історію Запорізького обласного радіо не можливо писати без згадки «програм-ветеранів» ефіру ЗОДТРК: «Суботній вечір», «Запорізькі обрії», «Твій сучасник» тощо. Всіма цими програмами опікувалася в свій час людина, яка є окрасою нашого радіо. Її ім'я – Авіата Бачуріна – доволі екзотичне як для нашого регіону, та й всієї України загалом, але, мабуть, у цьому є також свій неповторний шарм, який не дозволяє переплутати її ні з ким іншим.

Однією з цих програм є «Наш сучасник». Це розповідь про звичайних людей запорізького регіону, яких Авіата Бачуріна запрошує до редакції і веде з ними відверто щиро, задушевну розмову. Деякі випуски – взагалі є радіонарисами, або іншими творами, які створюють інші журналісти, або надсилають у студію слухачі, а потім вони звучать в ефірі. Так, наприклад, у програмі від 03.01.1983 р. бачимо нарис «сільського вчителя Григорія Попкова про свого односельця. Автор назвав свій нарис «Усе від землі». Епіграфом до нарису є поетичні рядки Григорія Шанька:

Одвічний поклик хлібороба – поле,
Туге колосся, сповнене щедрот
Схиляться дитинно на долоні,
Неначе сонце бризнуло з висот.
Ядренними краплинами проміння
Щоб перелить енергію віків
В іскристі кульки, в трудові горіння,
У найсвятіше на землі – у хліб.
Незборні сили в колосках нуртують,
Нових звитяг в зернині кожній – сніп
То наше щастя, що земля дарує
Святиню із святих – насущний хліб.

Як бачимо із рядків, розповідь у нарисі піде про звичайного селянина, його працю, яка становить на меті зібрати зерна і перетворити їх на духмяний хліб, без якого не проживе жодна людина. Це – портретний нарис про Григорія Єгоровича Доронича, людину, яка все життя пропрацювала в селі трактористом, пройшла війну, була поранена, нагороджена орденами медалями. За духом постать Григорія Доронича нагадує образ Григорія Савича Сковороди, адже в них спільні погляди на світ і замилювання рідною природою:

«Григорій Єгорович вийшов на поріг будинку і зупинився, здивований красою тихого ранку. Скільки живе він на світі, а не може намилюватися красою рідної землі. Він ловить себе на думці, що чудовий ранок – першопричина хорошого настрою. Бо кожна людина нерозривно зв'язана з природою. Існують у природі сили, що торкаються душевних струн кожного із нас, додають настрої чи приносять смуток. Скільки разів помічав Григорій Єгорович, що краса благотворно впливає на людину».

Інший нарис, виданий в ефір 19.09.1984 року, під назвою «Олімп підкоряється мужнім», написаний журналістом Олександром Кузнецовим і присвячений спортивній тематиці, зокрема перемозі гандбольної команди Запорізького індустріального інституту в Кубку Європи. Це також портретний нарис, адже йдеться про «Номер чотири», найкращого гравця збірної – Сергія Кушнірюка. Він – звичайний хлопчик із невеличкого містечка Західної України, який «захворів гандболом на все життя» і був запрошений тренером ЗП Семеном Івановичем Полонським до своєї зіркової команди. Ось як про ці часи згадує сам Кушнірюк: *«Скажу відверто, розгубився я спочатку. Дивився на гру нових товаришів, зокрема на колегу по амплу – лінійного Олександра Резанова і мало за голову не хапався, куди мені до нього. Хіба прорвешся до основного складу? Адже про інше я і не думав, навіщо тоді було їхати до Запоріжжя? От у ті, «чорні» для мене дні, і зрозумів на все життя: без праці, коли забуваєш про все, без повного навантаження ніколи не станеш справжнім спортсменом. Почав працювати і я».*

У нарисі утверджується ідея про працю, яка лежить в основі всього, а також є певною ідеологічною настановою, бо в Радянському Союзі не дозволяли марно витратити час, бути дармоїдом, примушували працювати. Інша риса гравця – мужність, хоча як на мене – можливо й занадто великою ціною діставалась перемога і невідомо, яким чином складеться життя цієї людини після закінчення занять спортом, адже витрачав він на це все своє здоров'я, не жаліючи себе: *«Десятки, сотні матчів провів Кушнірюк із незалікованими травмами. Про це знали тільки в його команді. Глядачі вимагали голів, суперники прагнули їм запобігти. І коли м'яч після його кидка влітав у сітку воріт, він не чув овацій трибун, не бачив розпачу захисників – від болю перед очима стояли рожеві кола... Але він знову і знову йшов у атаку. Бо найголовніша риса, яку цінує в людях заслужений майстер спорту, нині граючий тренер ЗП Сергій Кушнірюк – це мужність».* Мужність – це добре, але і в цьому вчуємо ідеологічний підтекст, у Радянському Союзі людина завжди жила за гаслом: «Спочатку Батьківщина – потім вже я». Ми вважаємо, що це неправильно.

Інша програма від 25.09.1985 року подає нарис-розповідь про людину, якій не судилося працювати на Запоріжжі, хоча вона родом із Оріхова.

«Знаєте, хто творець першої у світі атомної електростанції в Обнінську під Москвою?..

Побачивши, що я знітився, повідомив:

Наш земляк, оріхівець Микола Антонович Доллежаль... перший на Запоріжжі двічі Герой соціалістичної праці, академік...» у портретному нарисі подається біографія людини, яка примусила «мирний атом працювати на людей». При цьому, із високим пафосом звучать слова: «Яке це щастя, коли здійснюється твоя мрія. Але не передати нам щастя людини, яка причетна до цього, яка наблизила здійснення її своєю працею. Доллежаль – саме така людина. Розроблені ним реактори діють на Ленінградській, Чорнобильській, Смоленській та багатьох інших атомних електростанціях. Його ідеї покладені в основу проекту Запорізької АЕС. Академік Доллежаль не говорив «високих слів», але він здійснив справжній подвиг у науці щодо мирного використання атомної енергії». Ці слова зараз сприймаються нами з певною іронією, адже до вибуху на ЧАЕС лишалось менше року. Однак на той час – це була славетна людина, якій збиралися в рідному Оріхові поставити пам'ятник. Чи поставили – не знаємо.

Програма від 26.09.1984 р. – це нарис російською мовою про жінку, яка є типовим представником запорізького краю: «трудівниця і мати», лист якої про втраченого на війні батька розхвилював автора програми і змусив зробити про неї програму. Вустами героїні, Зінаїди Хорошун, промовляють тисячі дітей війни, які назавжди втратили батька, не побачили його турботи й посмішки, на собі відчули всі лихоліття того часу. Мабуть тому так трепетно героїня говорить про прості істини: *«Хочется, чтоб только мир был, и детям нашим солнце светило»*. Життя героїні склалось ніби й непогано – двоє гарних синів, трепетний кохаючий чоловік, але в душі назавжди лишаються спогади й нездійсненні бажання побачити батька, хоч раз доторкнутися до нього, відчути батьківську ласку й ніжність.

«Суботні зустрічі» – ще одна програма, яку Авіата Бачуріна вважає своєю візитною карткою, адже є її редактором і ведучою (разом із Наталею Нескородовою) уже багато років. Програма складається з декількох рубрик, які присвячені найрізноманітнішим темам. Постійних рубрик програма не має, оскільки кожного разу це нові добірки матеріалів журналістів обласного радіо. Кількість радіосюжетів теж варіюється від однієї центральної теми до декількох нарисів, або музичних замальовок популярних запорізьких ансамблів, гуртів, співаків і співачок.

Радіотвори програми представлені палітрою художньо-публіцистичних жанрів. Найчастіше ми можемо зустріти нарис, бесіду, розповідь, портрет, часто зустрічаємо програми, інсценізовані артистами драматичного театру, замальовки, уривки радіоп'єс. Натрапляємо і на репортаж з місця подій, і коментар фахівця з теми, що висвітлюється, рідше – інтерв'ю.

Тематика – найрізноманітніша. За роки Радянського Союзу в програмі обов'язково присутня рубрика до чергової річниці Великого вождя, Жовтневої революції, Великої вітчизняної війни чи приурочена комуністичному суботнику, про який авторка відзначила якимось, мабуть щиросердно, але зараз ці слова звучать іронічно – «надзвичайно цінний, як фактичний початок комунізму» (програма «Суботні зустрічі» від 18.04.1981 року). Із плином часу програми стають більш культурно спрямовані. Гостями програми стають відомі на Запоріжжі працівники культурної діяльності: композитори, поети, співаки.

Програма двомовна, ведеться російською та українською мовами. Причому анонс програми, вступне слово диктора завжди україномовне, а основна частина програми ведеться російською мовою.

Програма від 04.07.1981 року розповідає про гастролі Харківського театру опери і балету в Запоріжжі, причому із любов'ю й пошаною автор говорить про наш театр – маленький шматочок нашого Запоріжжя: *«Прежде чем войти в зрительный зал, каждый приходящий в Харьковский театр оперы и балета попадает в просторное светлое фойе. После шумной улицы, неоновых реклам большого индустриального города здесь ощущается незримый процесс настройки на волну большого искусства, к которому приглашают стиливые колонны, отзвук шагов по паркету пола, осязаемая близость сцены»*.

Інша програма від 12.01.1985 року присвячена темі написання «Прапорonosців» Олесь Гончара і зроблена на прохання слухачів, що висловлюють його в листах. Як відзначає автор цієї програми, Авіата Бачуріна: *«На наше замовлення дніпропетровський журналіст Микола Безуглий підготував репортаж «Там, де писалися «Прапорonosці» Пропонуємо його вашій увазі»*. Далі – зустріч із сестрою письменника в маленькому селі Ломівка, Дніпропетровської області, де після війни жив Олесь Терентійович і де й по досі зберігається пам'ять про нього: *«Поки я розглядаю невеличку кімнату, де жив Олесь Гончар. Портрети письменника-академіка, книги, Олександра Терентійовна заносить перев'язаний стрічкою пакунок. Два загальні зошити, що знаходились у ньому, належали Олесю Гончару»*. Розповідь сестри дозволяє побачити не просто хрестоматійного письменника, який зустрічається нам на сторінках шкільних підручників, а звичайну людину, що «був багато разів поранений, контужений на війні, через що не міг спати ночами, стогнав від болю», був людиною шаленою працездатності, оскільки цілими ночами писав свої твори. Був страшенно залюблений у красу рідного краю, про що напише в новелі «Жайворонки»: *«Перечитайте новелу і відчуйте пахощі придніпровського степу, і спекоту південного сонця, і блакить весняного неба, в якому дзвінками перлинами розсипається спів жайворонка»*.

А він – шури-мури...
 Ти ж такий годишся тільки
 для макулатури.
 З трухляком таким возитись –
 Краще утопиться!
 - А та краля, вона ж тобі
 В донечки годиться.

а тепер півроку спати
 можу до сходу я:
 моя жінка молоденька
 вдома не ночує!
 Красота!

Із передачі можна зробити висновок, що подібні зустрічі завжди викликали зацікавлення в публіки, а імена відомих письменників і досі є візитівками Запорізького краю, завжди привертають до себе увагу.

У 90-і роки програма отримує нову назву «Добрий вечір!», але й досі Авіата Бачуріна та Наталя Нескородова залишаються і зараз її незмінними ведучими й редакторами.

«Ми з Вами зустрічалися» – одна з програм, яку вів ще один ветеран радіо – Василь Федина. Темою зустрічей була розповідь про різних людей нашого регіону. Відомих і не дуже, але основними моментами, про які йдеться – є їх перемоги в планах п'ятирічки, перспективи на майбутнє, віра у світлі ідеали комуністичної доби. Так, випуск від 27.12.1980 року починається такими рядками вірша:

Ми світ новий задумали
 створить руками чистими,
 І людство в нас повірило,
 як в абсолютну істину.
 Не затулив нам обрію
 гіркий шматок насущого:
 Себе подарували ми
 великому грядущому.
 Ми чисті перед совістю,
 нащадками й Планетою,
 і правду цю освячуєм
 своїми партбілетами!
 (музика переводиться у пісню «Комуніст»)

Уже в рядках вірша і наступній музиці ми вбачаємо ідеологічну налаштованість. Потім не менш патетичний вступ-підводка диктора:

«Ми з вами зустрічалися, товариші! Зустрічалися всюди, де кипить робота – біля мартенів і на будівництві, в тракторній бригаді і науковій лабораторії, в дні святкові й в будні трудові. І кожна така зустріч була радістю і відкриттям, розкривала нові грані нашого сьогодення і нові події владно входили в життя.

І ваші помисли, турботи, пошуки ставали й нашими, про кожного з вас хотілось розповісти такими словами, знайти такі барви, щоб всі побачили і зрозуміли вас такими, якими ви є... Це про вас так гордо і так трепетно сказав поет: «Быть коммунистом – значит хотеть, думать, дерзать, сметь» [27.12.1980]. Далі – розповідь про різних людей, які працюють у різних галузях – у колгоспах, на підприємствах, але головною метою – є гідно завершити чергову п'ятирічку, служити справі «партії і народу».

У 1990 році на хвилях національного відродження Василь Федина розпочинає авторську програму «Мова рідна, слово рідне», яка і дотепер звучить на хвилях дроговицького радіо. Вона була започаткована в дні активного обговорення проекту «Закону про мови в Українській РСР». У ті дні запоріжці вперше за довгі повоєнні роки так голосно заговорили про жажливий стан рідного слова на священній козацькій землі, виступали за узаконення статті про державність української мови, щоб вона стала в нас повноправною господаркою. Завдання програми «Мова рідна, слово рідне» бачилося в сприянні запоріжцям повернутися лицем до материнського слова через пробудження в них почуття національної гідності, щоб вони знали хто є і звідки родом.

Ось як традиційно починається програма:

«Говорить Запоріжжя!»

7 година 30 хвилин.

(позивні)

Ведучий програми «Мова рідна, слово рідне» Василь Федина щиро вітає всіх, хто зараз знаходиться біля радіоприймачів, і запрошує наступні півгодини провести з творцями цього випуску програми». Звичайно, це не догма, змінюється час виходу, трохи імпровізує автор, але у багатьох радіо записках фонотеки ми знаходимо саме такий початок.

У програмі в 90-ті роки брали найактивнішу участь не лише автор, але й віддавав цій ідеї усі свої сили, енергію і талант тодішній голова правління обласної організації Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор Запорізького національного університету Віктор Антонович Чабаненко. Його «виступи в програмі – це наукові праці щодо української мови як найбагатшої в світі і переконливо засвідчують, що наш край був є і буде стрижнем української нації, її об'єднавчим каналом» [21, с. 2].

Так, у програмі від 27.04.1990, йдеться про художню літературу, її становлення й розвиток. В.Чабаненко розповідає: «Так от, коли говорити про письменників – вихідців із запорізького краю, – то тут треба відзначити таких людей як Трохим Аврамович Зіньківський (роки його життя – 1861-1891). Зверніть увагу, тільки 30 років чоловік прожив, але зробив чимало. Залишив певний слід в історії нашої літератури й Адріан Феофанович Кашенко. Він народився 1859 року – помер 1921». На початку 90-х років почали приділяти більшу увагу літературі рідного краю, яка була майже в забутті до цього часу, і саме тоді дуже важливо було говорити про своє, про рідне. Важливо було говорити і про письменників, доля яких була чимось пов'язана із Запоріжжям. Це зараз на Хортиці можемо спостерігати стежку Тараса Шевченка, читати уривки його творів, присвячених Запоріжжю, на гранітних глинах, а на той час рідна мова і література були майже у вигнанні. Знаючи про це, Віктор Чабаненко не дарма згадає Івана Манжуру, про творчість якого нам майже нічого не відомо:

«Він деякий час жив в Олександрівську (теперішньому Запоріжжі), в Оріхові, Гуляйполі, а також у великих селах Григорівка, Комишуваха, Жеребець (тепер – Кірове), Юрківка, Преображенка, Омельник, Успенівка та інших.

Він записав надзвичайно багато фольклорних творів: легенд, переказів, казок, пісень, історичних дум... І все те, що він у нас записав, опісля лягло в основу його збірки поетичних творів, яка називалася «Степові думи та співи», а також двох поем». Програмою здійснюється, перш за все, виховательсько-просвітницька функція, на це вказують і слова В.Чабаненка: «Щоб усі знали, що сюжети цих творів (поєми «Трьомсин-богатыр» та «Іван Голик») записані на запорізькій землі».

Окремо йде розповідь ще про одну письменницю, Дніпрову Чайку. «Це псевдонім Людмили Олексіївни Березіної... яка... півтора чи два роки (1915-1916) жила в Олександрівську. І тут вона написала кілька оповідань, поезій у прозі. Хто цікавиться цими творами, можуть прочитати їх. Є дуже гарна книжка, щоправда вийшла вона давно, ще в кінці 60-х років – «Вибрані твори Дніпрової Чайки»». У виділених курсивом словах – вчувається сум за тим, що нашій літературі й історії не віддається належної шани у сьогоденні. До речі, ця книжка і досі не перевидана.

Як бачимо з аналізу, у сітці радіомовлення обласного державного радіо завжди, у будь-які часи були присутні різноманітні програми для дорослих і дітей, для жителів села і міста. Це – якісні й змістовні програми, у яких журналісти намагалися всебічно розкрити обрану тему програми:

- бесіди з цікавими людьми нашого краю й всієї України,
- репортажі з міста подій,
- уроки комунізму (перший із зазначених періодів, а потім націонал-патріотизму (другий період),
- концерти,
- огляди книжкових новинок,
- оповідання відомих письменників Радянського Союзу, а згодом – незалежної України,
- історичні замальовки про Запоріжжя і Запорізьку область,
- популярними завжди були й лишались програми, присвячені річниці визволення Запоріжжя від німецько-фашистських загарбників,
- в усі часи відбувалися розповіді про звичайних людей нашого краю, будь-то передовики виробництва, чи студенти запорізьких вишів, але всі вони є творцями історії нашого краю.

У 80-х роках ХХ століття програми мали відверті риси соціалістично-комуністичного спрямування, політичної заангажованості, ідеологічного спрямування. У період перебудови вони починають поступово зникати й у роки незалежної України кут зору на подачу інформації різко змінюється, в ефірі починають звучати програми націоналістичного гатунку, увага переключається на створення й пропагування національної ідеї. Але в усі часи журналісти ЗОДТРК намагалися зображувати об'єктивну й якісну картину тодішнього суспільства, можливо дещо показову в радянський час, але відносно достовірну, оскільки в усі часи йшлося про історію рідного краю, його провідних постатей, визначні події. Ті ж самі програми, що присвячені вшануванню пам'яті великої Перемоги над фашизмом, в усі часи мали й на сьогодні за характером є патріотичними й шанобливими. Хіба що в наш час не настільки підкреслюється участь і роль у цих подіях комуністичних лідерів, а увага переключається на звичайних постатей, які творили перемогу, звичайних солдатів і офіцерів, медсестер і лікарів, працівників тилу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багнюк А. Запорізьке радіо не вірменське, з ним краще не жартувати/ А. Багнюк // Україна Молода. – 1998. – 4 лютого. – С. 5
2. Бачурина А. «Говорить Запоріжжя!»: эти слова впервые прозвучали в эфире 65 лет назад. Так началось вещание Запорожского областного радио/ А. Бачурина // Подробности. – 2004. – № 8. – С. 8
3. Єременко В. В ефірі – «Славутич» / В. Єременко // Журналіст України. – 1989. – № 2. – С. 27–29.
4. Кейль Л. О судьбе радиоприемника на нашей кухне: Связь и мы/ Л. Кейль // Запорізька Січ. – 1995. – 13 вересня. – С. 2.
5. Лысый Д. Радио / Д. Лысый //Наш город (Суббота). – 1995. – 15 июля. – С. 8
6. Манжура В. Рідно ненько Україно, я ж кровиночка твоя.../ В. Манжура // Суббота плюс. – 2004. – 19 августа (№34). – С.12.
7. Манжура В. Ще не вмерла Україна, поки є Василь Федина / В. Манжура //Запорізька Січ. – 1991. – 16 березня (№ 52). – С.1
8. Мелешко В. Радіо Запоріжжя – 65 років/ В.Мелешко //Запорізька січ. – 2004. – № 35. – С. 4
9. Огнев А. В эфире – новости Запорожья/ А. Огнев // Индустриальное Запорожье. – 1990. – 10 октября. – С. 4
10. Огнев А. Сколько лет запорожской радиофикации? Уже 10!/ А. Огнев // Индустриальное Запорожье. – 1996. – 28 ноября. – С. 4
11. Павелько І. На зв'язок викликаються/ І. Павелько // Комсомолец Запоріжжя. – 1986. – 20 листопада. – С. 3
12. Платонова Л. Ефір у них – папір, а голос їхній фарба / Л. Платонова //Запорізька правда. – 1999. – 7 травня. – № 56–57. – С. 2
13. Ревякін С. Українець – про українців / С. Ревякін // Суббота плюс. – 2004. – 18 января. – № 2. – С. 12
14. Федина В. А ви казали, що нас не слухають/ В. Федина //Запорізька січ. – 1997. – 5 липня. – С. 8.
15. Федина В. Без мови в світі нас нема/ В. Федина // Запорізька правда. – 1989. – 3 травня. – С. 3.
16. Федина В. Говорить Запоріжжя!: Обласному радіо – 50/ В. Федина // Запорізька правда. – 1989. – 24 лютого. – С. 4.
17. Федина В. Закон про мови діє чи тліє? / В. Федина // Выбор. – 1994. – 14 січня. – С. 3.
18. Федина В. Коли Запоріжжя заговорить українською? / В. Федина // Запорізька Правда. – 1993. – 27 жовтня. – С. 3.
19. Федина В. Коли Україна стане українською? / В. Федина // Дніпровські пороги. – 2005. – Липень. – С. 24.
20. Федина В. Тридцать первый год в эфире/ В. Федина // Наш город. – 1992. – 16 января. – С. 3.
21. Федина В.Я. І голос той, і ті слова.../ В. Федина. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2006. – 300 с.
22. Юрик П. 40 років у запорізькому ефірі / П. Юрик // Запорізька Січ. – 2001. – 20 березня. – С. 6.
23. Юрик П. Людина з національною гордістю / П. Юрик // Запорізька Січ. – 2003. – 15 листопада. – С. 6.